

**Конкурентоспособност и зелена икономика:
политики в областта „зелени работни места“**

Александър Савов

Съдържание

1. Увод
2. Към зелена икономика — възможности и предизвикателства пред пазара на труда
3. Политики в областта „зелени работни места“
4. Подготовка на работната сила за придобиване на зелени умения
 - 4.1. Насърчаване на развиването на зелени умения
 - 4.2. Прогнозиране на нуждите от умения
5. Заключение
6. Използвана литература

1. Увод

Стратегията „Европа 2020“ предвижда, че преходът към зелена, нисковъглеродна икономика с ефективно използване на ресурсите е от основно значение за постигането на интелигентен, устойчив, икономически растеж. Неефективното използване на ресурсите, негативното влияние върху околната среда, климатичните промени, социалната изолация и неравноправието пречат за постигане на дългосрочен икономически растеж и алтернативният модел за растеж „отвъд БВП“¹.

Този модел на *зелен растеж* е свързан с нисковъглеродна, устойчива на изменението на климата и ресурсно ефективна икономика. Той отразява структурните икономически промени, свързани с недостига на ресурси, технологичните промени и иновациите, новите пазари и промените в промишлените и потребителските модели на търсенето². Цените на ресурсите, суровините и енергията вече оказват влияние върху структурата на разходите на предприятията, тъй като търсенето в световен мащаб на тези ресурси ще продължи да нараства поради все по-голямото потребление в развиващите се икономики. Настоящият линеен модел, при който „получаваме, произвеждаме, консумираме и изхвърляме“ постепенно ще се преобразува в т.н. кръгов модел. В този случай има значение запазването, повторното използване и рециклирането на материалите. Това ще даде възможност да се получи по-голяма добавена стойност и полза от всеки тон материал, всеки джаул енергия и всеки хектар земя. Така, производителността, получавана от ресурсите ще бъде определяща за бъдещата конкурентоспособност³.

Зеленият растеж представлява както предизвикателство, така и възможност за пазара на труда и уменията, които на свой ред са ключови фактори, обуславящи зеления растеж. Преходът ще доведе до основни изменения в цялата икономика и в широк спектър от сектори: ще се създаде допълнителна заетост, някои работни места ще бъдат заменени, а други ще бъдат преформулирани. В този контекст е от основно значение по-добре да се насочват и координират мерките на пазара на труда и инструментите, за да се създадат необходимите условия за зелена заетост, да се преодолее недостигът на умения и работна ръка и да се предвидят промените в нуждите от човешки капитал.

¹ COM(2014) 015 final, *Съобщение относно политическа рамка за климата и енергетиката за периода от 2020 до 2030 г.*; и COM (2014) 021 final, *Съобщение относно цените и разходите за енергия в Европа.*

² UNEP (2011), *Towards a green economy.*

³ COM (2014), *Към кръгова икономика: програма на ЕС за нулеви отпадъци.*

В пакета за заетостта от 2012 г. Европейската Комисия предлага рамка за възстановяване и създаване на работни места. Поставя се акцент върху необходимостта от по-нататъшно разработване на инструментите, необходими за пазара на труда. Освен това е необходимо и определяне на потребностите от знания и умения с цел да се улесни преходът към зелена икономика и да се постигне напредък по заетостта на работната сила, определени в стратегията „Европа 2020“.

В годишните обзори на растежа за 2013 г. и 2014 г. се подчертава потенциалът за създаване на работни места на зелената икономика и необходимостта от разработване на стратегически рамки. В тях се определят политиките за пазара на труда и за придобиването на умения, играещи важна роля за подпомагане създаването на работни места⁴.

Освен това, развитието на зелената икономика зависи от това да се подобри интегрирането на проблемите на околната среда във всички политики. През 2014 г. платформата на ЕС за ефективно използване на ресурсите (EREP) също подчерта необходимостта от разработване на всеобхватна стратегия за опазването на околната среда в политиките за заетостта, образованието и придобиването на знания и умения.⁵

Тези политики са съгласувани и допринасят за постигането на целите на стратегията „Европа 2020“.

2. Към зелена икономика — място на агроизнеса в общия дял от възможности за пазара на труда

Развитието на концепцията за зелена икономика се обуславя главно от дългосрочната световна тенденция на задълбочаващ се недостиг на ресурси и нарастване на цените на енергията и суровините. Тази тенденция се влошава от все по-голямата зависимост на Европа от вноса на тези ресурси. За преодоляване на тази зависимост, ЕС създаде политики и стратегии за подпомагане на прехода към ефективна ресурсна и нисковъглеродна икономика и засилване на конкурентоспособността на ЕС. Една от най-важните стратегии е пакетът за климата и енергетиката, в който се залагат цели, които да бъдат постигнати до 2020 г.: намаляване на емисиите на парникови газове, възобновяеми енергийни източници и подобряване на енергийната ефективност.

⁴ COM(2013) 800 окончателен.

⁵http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/documents/erep_manifesto_and_policy_recommendations_31-03-2014.pdf. (10.06.2017)

Известно е, че успешният преход към зелена и ефективна икономика по отношение на ресурсите и енергията ще повлияе значително пазарите на труда. Затова е необходимо да се знаят последиците за този пазар с цел по-добре да се предвиждат и управляват структурните промени⁶.

Дори по време на икономическата криза в агро сектора и екологосъобразните стоки и услуги (СЕСУ), бяха създадени значителен брой работни места, често наричани „зелени работни места“. В периода от 2002 г. до 2011 г. заетостта в ЕС се увеличава от 3 на 4.2 милиона, включително с 20 % през годините на рецесията⁷.

Създаването на работни места, свързани с производството на енергия от възобновяеми източници, енергийната ефективност, управлението на отпадъците и водите, качеството на въздуха, възстановяването и опазването на биологичното разнообразие и развитието на екологосъобразна инфраструктура е съществен източник на промени в бизнес цикъла. Така, увеличаването на темповете на растеж на водния отрасъл в Европа с 1 % ,може да създаде между 10 000 и 20 000 нови работни места⁸. Туризмът и отдихът в обекти от „Натура 2000“ могат да създадат около 8 милиона работни места, което съответства на 6 % от общата заетост в ЕС⁹, а правилното управление на отпадъците може да създаде над 400 000 нови работни места¹⁰. Освен това, усъвършенстването предложено от Комисията законодателство в областта на селскостопанските и хранителните отпадъци може да доведе до разкриването на други 180 000 работни места¹¹, което е и предпоставка за нови пазари. Това води и до по-добро използване на ресурсите, намаляване на зависимостта от внос на суровини, както и за намаляване на натиска върху околната среда.

Вътрешното преобразуване и новото описание на работните места ще се отрази върху секторите с висок дял на вредни емисии като енергетика, транспорт, селско стопанство и строителство (първите два сектора имат съответно дял от 33 % и 20 % от емисиите на

⁶ Cambridge Econometrics, GHK и Warwick Institute for Employment Research (2011), *Studies on sustainability issues — Green jobs; trade and labour*.

⁷ Данни от Евростат за сектора на екологичните стоки и услуги.

⁸ Ecorys, Acteon (2014), *Potential for sustainable growth in the water industry sector in the EU and the marine sector — Input to the European Semester*.

⁹ Bio Intelligence Service (2011), *Estimating the economic value of the benefits provided by the tourism/recreation and employment supported by Natura 2000*.

¹⁰ Bio Intelligence Service (2012), *Implementing EU waste legislation for green growth*.

¹¹ Оценка на въздействието за преразглеждането в областта на отпадъците през 2014 г. — работен документ на службите на Комисията.

парникови газове в ЕС, а другите два — по 12 %) ¹². Повишаване на разходите за изолация и енергийна ефективност най-вероятно ще окаже положителен ефект върху създаването на работни места в строителния сектор. В този случай, повече от четири милиона работници ще се нуждаят от повишаване на квалификацията ¹³. Този процес се наблюдава при новите работни места в агро-секторите на получаване на биомаса храни и биогорива ¹⁴. Също така в секторите селско и горско стопанство новите мерки за опазването на околната среда ще подобрят предоставянето на обществени услуги от тези сектори, като същевременно се гарантира екологичния растеж.

Налице са възможности за създаване на работни места в агро-хранителния сектор, по-специално чрез качествено производство, биологично земеделие, управление на ландшафта, екоферми/екотуризм, зелени (екологични) услуги и/или инфраструктура в селските райони.

За енергоемките отрасли (напр. химическата или стоманодобивната промишленост), ситуацията е по-сложна предвид необходимостта от намаляване на емисиите и развитието на нови сектори и стоки. С цел да се запази конкурентоспособността на отраслите, които са изложени на риск от игнориране под влияние на политиките за борба с изменението на климата, Комисията въведе мерки за спиране „изтичането на въглерод“ ¹⁵. Предвижда се, също така, че една по-чиста и екологосъобразна химическа промишленост ще създаде повече работни места, отколкото в нефтодобивната и настоящата химическа промишленост ¹⁶. А в стоманодобивната промишленост, използването на рециклируеми материали, като стоманен скрап, води до огромни икономии на енергия и ще има положително въздействие върху конкурентоспособността на сектора.

Очаква се икономиката като цяло да постигне значително природосъобразно развитие - т.е. реализиране на стратегията за развитие на “зелена икономика” чрез: повишаване на ефективността на производствените процеси; въвеждане на новаторски решения за спестяване на ресурси; разработване на нови бизнес модели или предлагане на по-устойчиви продукти и услуги; създаване на нови пазари и работни места, същевременно

¹² Cambridge Econometrics, and al. (2013), *Employment effects of selected scenarios from the Energy roadmap 2050*, http://ec.europa.eu/energy/observatory/studies/doc/2013_report_employment_effects_roadmap_2050.pdf (10.06.2017)

¹³ COM, BUILD UP Skills (2013), *Preliminary findings from Member States Roadmaps*.

¹⁴ http://www.energies-renouvelables.org/observ-er/stat_baro/barobilan/barobilan13-gb.pdf (10.06.2017)

¹⁵ http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/cap/leakage/index_en.htm (10.06.2017)

¹⁶ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/publication/wcms_226385.pdf (10.06.2017)

преобразувайки съществуващите. В периода 2000—2011 г. производителността на ресурсите в ЕС е нараснала с 20 %. Ако тази тенденция продължи, ще бъде регистрирано по-нататъшно увеличение със 30 % до 2030 г., което може да повиши БВП с близо 1 % и ще позволи да се създадат над 2 милиона нови работни места.

Така, преходът към „зелена икономика“, създаваща „зелени работни места“ и „зелени“ промишленост и производствени процеси, се превръща в ключов фактор за постигане на икономическо и социално развитие. В този контекст усилията в областта на социалната интеграция, социалното развитие и опазването на околната среда са тясно свързани с усилията за осигуряване на безопасен и достоен труд за всички.

Кампанията „Зелени работни места“ се осъществява съвместно от Програмата на ООН за околната среда, Международната организация на труда (МОТ), Международната организация на работодателите и Международната конфедерация на профсъюзите.

Както вече беше казано, най-голям потенциал за създаване на „зелени работни места“ съществува в сферата на използване на възобновяеми енергийни източници, строителството, транспорта, преработката на отпадъци, горското и селското стопанство. Важен фактор за развитието на „зелената икономика“ е безопасността на труда. Необходимо е да се осъзнаят последствията от нови и отново възникващи рискове, свързани със „зелените работни места“. Работниците са изложени на редица рискове, вариращи от традиционните до нови, например експозиция на нови материали, които се използват в работната среда.

За отстраняване на опасните производствени фактори и професионални рискове, свързани със „зелените работни места“, е задължително да се предприемат мерки за отстраняване и ограничаване на негативните въздействия, в съответствие с основополагащите принципи за осигуряване на безопасността и здравето при работа. Технологичните и производствените процеси на „зелените работни места“ е задължително да имат оценка на риска, така както и останалите работни места.

Работодателите на „зелените работни места“ носят отговорност и са законово задължени да осигуряват здравословни и безопасни условия на труд, така както и при обичайните работни места. Преходът към „зелена икономика“ предполага установяване на по-високи стандарти за опазване на околната среда в съчетание със стратегии за осигуряване безопасността на труда. Само така може да бъде постигната целта за осигуряване на безопасен, безвреден и достоен труд за „зелените работни места“. Проблемите около „зелените“ работни места започват още от това, че липсва дефиниция на понятието както

в България, така и в цяла Европа. Оттам разработването на конкретни програми за подпомагане е проблематично, щом не е ясно какво точно да бъде подпомагано. Според програмата на ООН за околната среда (UNEP) „зелените“ работни места представляват „работа в селското стопанство, производството, научноизследователската и развойна дейност, администрацията и услугите, която допринася значително за запазването или възстановяването на качеството на околната среда“. При условие, че огромно количество работни места са потенциално „зелени“, би ли следвало тогава всички те да бъдат субсидирани? Често цитиран в тази връзка е примерът със стоманопроизводството, което е една от най-вредните индустрии, но е необходимо за построяването на вятърни турбини.

Наравно с това субсидирането, на който и да било сектор винаги поставя трудности пред определянето на това кой точно да бъде подпомаган и защо, съответно защо други дейности и сектори да не бъдат подпомагани и т.н. Опасността създаването на „зелени“ работни места да бъде използвана като политически инструмент за собствена изгода от редица групи на обществото е реална, а това прави и изразходването на средствата на данъкоплатците в тази насока неоправдано.

Следващият проблем е, че на „зелените“ работни места се гледа като на универсален инструмент за справяне със замърсяването на околната среда и изменението на климата, същевременно за подобряване на конкурентноспособността и създаване на заетост.

Доколко обаче е реалистично това? Експертите не са единодушни относно дългосрочното влияние на мерките за насърчаване на „зелените“ работни места върху заетостта като цяло. Според изследване на университета в Бъркли в Калифорния широкото използване на възобновяеми енергоизточници не само ще доведе до по-добра енергийна задоволеност, но също така за единица изразходвана енергия ще бъдат създадени повече работни места, отколкото при сегашната икономика, базирана на ископаемите горива. От друга страна в доклад относно ефектите на държавната помощ за възобновяемите източници на енергия в Испания се посочва, че на всеки създадени 4 места съответстват 9 закрити такива. Следователно, необходимо е сериозно проучване на ефектите, преди да се вземе решение за каквито и да било субсидии.

Не на последно място са скритите разходи при държавната подкрепа на „зелените“ инвестиции, които често остават игорирани. Изследване на базирания в Лондон International Policy Network показва, че похабяването на ресурси и намаляване на икономическия растеж са по-вероятните последствия от подобни мерки, докато опазването на околната среда е спорно. Така например „зелените“ инвестиции създават

най-често редица позиции в бюрократията, като по този начин отвличат ресурси от по-продуктивни сектори на икономиката. Освен това докладът посочва, че „зелените” работни места не винаги са по-продуктивни. В много случаи се залага на създаването на повече работни места, а не на по-голяма продуктивност на труда. Това оскъпява крайния продукт и допълнително обременява данъкоплатеца, платил веднъж посредством бюджетните субсидии.

Факт е, че България е на последно място в Европа както по енергийна ефективност, така и по иновации и това определено изисква сериозна равносметка и целенасочени действия. Въпросът е доколко предприетите мерки са наистина ефикасни. Прегледът на международния опит показва, че е реална възможността с пряката си намеса правителството да изкривява пазара, създавайки благоприятна среда за избрани производства и неблагоприятна такава за останалите производства, без да допринася за решаването на екологичните и икономически предизвикателства. Най-вероятно такъв е и случаят с обявените финансови стимули за създаване на нови „зелени” работни места.

3. *Политики в областта „зелени работни места“*

Динамичните и добре функциониращи пазари на труда имат ключова роля за улесняването на прехода към зелена икономика с ефективно използване на ресурсите. Действията на равнището на ЕС следва да са съсредоточени върху следните аспекти:

- преодоляване на недостига на умения;
- предвиждане на промените, гарантиране на прехода и насърчаване на мобилността;
- подпомагане на създаването на работни места;
- подобряване на качеството на данните.

4. *Подготовка на работната сила за придобиване на зелени умения*

Действително развитието на зелената икономика ще създаде нови работни места и ще отвори нови пазари, но конкурентоспособността, капацитетът за иновации и производителността на Европа, включително България ще зависят силно от наличието на квалифицирани работници. Затова трябва да се насърчава развиването на зелени умения и по-доброто прогнозиране на нуждите от тези умения в отделните сектори и

отрасли, което ще позволи на съответните органи и заинтересовани страни да се приспособят към промените.

4.1. Насърчаване на развиването на зелени умения

Държавите членки на ЕС, включително България, разработват класификации на зелените умения¹⁷. Установено е, че преходът към по-екологична икономика ще има значително въздействие върху нуждите от умения, което ще доведе до повишено търсене на квалифицирана работна ръка в разрастващите се сектори на екологичната индустрия. Също и до повишаване на необходимата квалификация на работниците във всички сектори и до преквалифицирането им в сектори, уязвими по отношение на реструктурирането¹⁸. Интензивността на екоиновациите ще се отрази в различна степен върху потребностите от умения в различните сектори и отрасли. Новите професии, които ще бъдат тясно свързани с иновации, ще изискват основни умения, както и умения в сферата на науките, технологиите, инженерството и математиката (STEM) като част от задължителното и висшето образование. Ще бъде необходимо повишаване на квалификациите във всички сектори и професии, за да се придобият необходимите нови умения и знания. Удачен пример са тези във връзка с нови изолационни материали, нови строителни материали, проектиране, инженерство, познаване на регламенти и др. Уменията, свързани със зелената икономика, не са винаги напълно нови или „уникални“. Те съчетават свързани компетентности и „специфични“ умения. В някои случаи определени задачи и отговорности, които изискват специфични комбинации от умения и познания, ще доведат до създаването на нови професионални профили.

С цел да се улесни адаптирането на работната сила и на системите за образование и обучение е необходимо целенасочено участие на публичните органи, за да се избегне недостигът на умения. Също така и да се улесни преходът към нови работни места и способността на системите за образование и обучение да задоволяват търсенето на нови умения и изисквания за квалификация. Това предполага преразглеждане и актуализиране на квалификациите и на съответните учебни програми за образование и обучение¹⁹.

¹⁷ Ecorys (2010), *Programmes to promote environmental skills*.

¹⁸ OECD (2012); MOT (2012); Cambridge Econometrics, and al. (2011), *Studies on sustainability issues — Green jobs; trade and labour*.

¹⁹ CEDEFOP (2012), *Green skills and environmental awareness in vocational education and training*.

Следва да се разработят стандарти за качество на браншовото обучение, подкрепени от механизми за осигуряване на качество и системи за акредитация в областта на професионалното образование и обучение (ПОО). Сертифицирането на зелени умения, придобити неформално и затвърдени чрез гъвкаво обучение, водещо към квалификации, може също да подпомогне прехода на работниците, засегнати от реструктуриране. Механизмите за управление за ПОО предполагат по-добро използване на прогнозите за уменията. Накрая, социалните партньори на секторно равнище следва да участват в по-голяма степен в разработването и преразглеждането на програмите за обучение, квалификациите и системите за акредитация.

4.2. Системата за управление на качеството за прогнозиране на нуждите от умения

Тъй като структурните промени в икономиката ще създадат потребност от нови умения и ще възникнат нови професии, необходимо е по-добре да се оценят тенденциите по отношение на работните места и уменията с оглед улесняване на прехода към *зелена икономика*. За установяване на пропуски в уменията може да се използват системи за класификация, като например Европейската класификация на уменията / компетентностите, квалификациите и професиите (ESCO). Панорамата на уменията в ЕС - инициатива, започната от Комисията през 2012 г., дава възможност да се придобие обща представа за перспективите за заетостта и нуждите от умения в кратко- и средносрочен план на европейско, национално и секторно равнище.

Обществените ведомства по труда (ОВТ) предоставят ценна информация за потребностите от умения на пазара на труда. В някои държави членки ОВТ са разработили инструменти за наблюдение на търсенето на зелени умения в различни сектори на икономиката, включително в т.нар. зелени сектори²⁰. В този контекст предизвикателството е да се променят или приспособят възможностите за обучение, условията и формата, както и системите за обучение, въз основа на съществуващите данни.

Ето защо от съществено значение е да се разработят стратегии относно събирането на информация с акцент върху наемаването на работна ръка и определянето на необходимите умения. В това отношение е важно тясното сътрудничество между правителствата,

²⁰ DG EMPL (2013), PES to PES Dialogue, *Public employment services and green jobs*.

промишлеността, социалните партньори и научните среди. Комисията насърчава секторните „съвети по уменията“ и секторните „алианси на уменията“, най-вече в автомобилния, строителния и химическия сектор.

Както е отбелязано в Зеления план за действие за МСП на Комисията²¹, развитието на работната сила е особено голямо предизвикателство за МСП, тъй като те разполагат с по-ограничени ресурси за справяне с необходимата адаптация. Поради това МСП следва да получават подкрепа и насоки за по-добро предвиждане на нуждите от умения и за преодоляването на недостига на зелени умения. Следва да се разработят инструменти, като например схеми за дистанционно обучение, консултантски и експертни услуги с цел по-добра ресурсна и енергийна ефективност на МСП и по-лесно внедряване на стандарти за управление на околната среда (например схемата за управление на околната среда и одитиране (COУОСО) или стандарт ISO 14001).

5. Заключение

За да способства за преодоляването на съществуващия недостиг на умения, Европейската Комисия предлага:

- да сътрудничи на заинтересованите страни на секторно равнище (най-вече секторните „съвети по уменията“ и секторните „алианси на уменията“) с цел да се насърчава придобиването на информация за зелените умения и да се укрепва връзката с ESCO и панорамата на уменията в ЕС;
- да насърчава обмена на добри практики, свързани със стратегии за придобиване на умения по програмата за взаимно обучение на Европейската стратегия за заетостта и в сътрудничество със CEDEFOP;
- да насърчава обмена на добри практики между европейската мрежа на ОВТ за използването на информация и прогнози относно пазара на труда и за установяването на партньорства с всички заинтересовани страни с оглед на по-доброто предвиждане на нуждите от зелени умения на предприятията;
- да сътрудничи с общността на знание и иновации (ОЗИ) за осигуряване на иновативни модели на обучение в областта на устойчивата енергия и климата;

²¹ COM (2014), Съобщение на Комисията относно „Зелен план за действие за МСП“.

– да насърчава добрите практики в рамките на Европейската мрежа за развитие на селските райони и мрежата за европейско партньорство за иновации (EIP) с цел производителност и устойчивост в рамките на общата селскостопанска политика. Като активен член на европейския съюз България поддържа тези политики чрез дейностите на различни държавни институции и неправителствени организации.

6. Използвана литература

1. Данни от Евростат за сектора на екологичните стоки и услуги.
2. Оценка на въздействието за преразглеждането в областта на отпадъците през 2014 г. — работен документ на службите на Комисията.
3. Bio Intelligence Service (2011), *Estimating the economic value of the benefits provided by the tourism/recreation and employment supported by Natura 2000*.
4. Bio Intelligence Service (2012), *Implementing EU waste legislation for green growth*.
5. Cambridge Econometrics, GHK и Warwick Institute for Employment Research (2011), *Studies on sustainability issues — Green jobs; trade and labour*.
6. Cambridge Econometrics, and al. (2013), Employment effects of selected scenarios from the Energy roadmap 2050, http://ec.europa.eu/energy/observatory/studies/doc/2013_report_employment_effects_roadmap_2050.pdf (10.06.2017)
7. CEDEFOP (2012), Green skills and environmental awareness in vocational education and training.
8. COM(2013) 800 окончателен.
9. COM(2014) 015 final, *Съобщение относно политическа рамка за климата и енергетиката за периода от 2020 до 2030 г.*; и COM (2014) 021 final, *Съобщение относно цените и разходите за енергия в Европа*.
10. COM (2014), *Към кръгова икономика: програма на ЕС за нулеви отпадъци*.
11. COM (2014), *Съобщение на Комисията относно „Зелен план за действие за МСП“*.
12. COM, BUILD UP Skills (2013), *Preliminary findings from Member States Roadmaps*.
13. DG EMPL (2013), *PES to PES Dialogue, Public employment services and green jobs*.
14. Ecorys (2010), *Programmes to promote environmental skills*.
15. Ecorys, Acteon (2014), *Potential for sustainable growth in the water industry sector in*

the EU and the marine sector — Input to the European Semester.

16. http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/documents/erep_manifesto_and_policy_recommendations_31-03-2014.pdf (10.06.2017)
17. http://www.energies-renouvelables.org/observ-er/stat_baro/barobilan/barobilan13-gb.pdf (10.06.2017)
18. http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/cap/leakage/index_en.htm (10.06.2017)
19. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/publication/wcms_226385.pdf (10.06.2017)
20. OECD (2012); MOT (2012); Cambridge Econometrics, and *al.* (2011), *Studies on sustainability issues — Green jobs; trade and labour.*
21. UNEP (2011), *Towards a green economy.*